

رصدخانه مهاجرت ایران

بزرگداشت بیست‌ و چهارمین سالگرد
دانشگاه صنعتی شریف

وضعیت شاخص های کلیدی مهاجرت در میان اقشار اجتماعی مختلف (بر اساس پیمایش های رصدخانه مهاجرت ایران)

تهیه شده توسط رصدخانه مهاجرت ایران

شهریور ۱۴۰۰

نگاهی به شاخص‌های کلیدی مهاجرت

در میان برخی از گروه‌های اجتماعی در سال ۱۴۰۰

که برای پاسخ به چالش‌ها و مدیریت آن در نظر گرفته شده است، به صورت موقتی و در پاسخ به اتفاقات مقطعی و زودگذر بوده است. در همین راستا موضوع مهاجرت دانشجویان و فارغ‌التحصیلان دانشگاهی، نیروی کار حرفه‌ای و متخصص همچون پزشکان و اساتید دانشگاهی همواره یکی از موضوعات داغ و پرحاشیه جامعه ایران بوده است که به دلیل عدم وجود داده‌های معتبر و قابل اتکا به طور فزاینده‌ای در معرض گمانه‌زنی‌ها و اظهارنظرهای غیر مستند قرار داشته است.

در راستای رفع این دغدغه و پوشش خلأهای داده‌ای و همچنین به منظور ارائه تصویری دقیق‌تر از آمارها و تحلیل‌های مهاجرتی و حرکت به سمت حکمرانی داده محور در حوزه مهاجرت در کشور، رصدخانه مهاجرت ایران در تلاش بوده است تا با اتکا بر اندک امکانات در اختیار بتواند گامی مؤثر در این مسیر بردارد. بر همین اساس این رصدخانه اقدام به انجام پیمایش‌های مهاجرتی سالیانه در میان اقشار مختلف اجتماعی نموده است تا بدین وسیله اطلاعات میدانی از وضعیت مهاجرت در میان این اقشار برای کشور به دست آید. بر همین اساس پرسشنامه‌های "سنجش میل و تصمیم به مهاجرت" در میان چهار گروه اجتماعی شامل: (۱) دانشجویان و فارغ‌التحصیلان، (۲) اساتید، محققان و پژوهشگران، (۳) پزشکان و پرستاران و (۴) فعالین حوزه کسب و کارهای نوپا (استارت‌آپ‌ها) طراحی، توزیع و جمع‌آوری شده است. خوشبختانه پیمایش در میان دسته اول و چهارم (دانشجویان و استارت‌آپ‌ها) برای دومین سال پیاپی تکرار می‌شود که می‌تواند اطلاعات خوبی را در زمینه تغییر وضعیت شاخص‌های مهاجرتی در این دو گروه نسبت به دوره پیشین (سال گذشته) را نیز فراهم آورد. با توجه به دغدغه‌های پیش آمده در کشور پیرامون وضعیت مهاجرتی در میان اساتید دانشگاه و همچنین کادر بهداشت و درمان، این دو گروه نیز امسال برای اولین بار در زمره گروه‌های هدف مورد پیمایش مهاجرتی رصدخانه مهاجرت ایران قرار گرفتند. امید است با تداوم، تکرار و توسعه کمی و کیفی این پیمایش‌ها، ضمن دست‌یابی به آمار و اطلاعات سالیانه از وضعیت مهاجرتی در میان اقشار مختلف اجتماعی، زمینه پایش و مقایسه روند تغییرات وضعیت هر یک از شاخص‌های کلیدی مهاجرت در میان اقشار برای کشور حاصل گردد. توجه به این نکته بسیار مهم و ضروری است که نتایج پیمایش‌های صورت گرفته تا حدی می‌توانند نشان‌دهنده‌ی وضعیت کلی "میل و تصمیم به مهاجرت" و همچنین "پیشران‌ها و موانع مهاجرت" در میان گروه‌های مختلف در کشور باشند. چراکه با توجه به محدودیت امکانات در اختیار رصدخانه مهاجرت ایران و همچنین شرایط خاص کشور در دوران شیوع کرونا، همه پیمایش‌ها به ناچار از طریق پرسشنامه و به صورت آنلاین انجام شده‌اند. هرچند که در مجموع قریب به ۳ هزار نفر در کشور از میان دسته‌های مختلف در این پیمایش‌ها شرکت کرده‌اند که حجم این نمونه می‌تواند به نوعی تبیین‌کننده وضعیت مهاجرتی کشور باشد، اما به دلیل توزیع آنلاین پرسشنامه‌ها، حجم نمونه نسبتاً محدود و همچنین محدودیت‌هایی

● مقدمه

از تبدیل شدن موضوع مهاجرت به مسئله‌ای عمومی و حساسیت‌برانگیز در کشور ما سال‌های زیادی می‌گذرد اما طی این سال‌ها کمتر به پدیده مهاجرت به عنوان پدیده‌ای پیچیده و چندبعدی به صورت علمی و مستدل پرداخته شده است و عموماً راه‌حل‌هایی

و متوسط و استارت‌آپ‌ها انجام شد که چکیده‌ای از نتایج آن‌ها در سالنامه مهاجرتی ایران-۱۳۹۹ منتشر گردید. دور دوم این پیمایش‌ها در میان چهار گروه دانشجویان و فارغ‌التحصیلان، فعالین استارت‌آپ‌ها، اساتید، پژوهشگران و محققان، و پزشکان و پرستاران در اسفند ۱۳۹۹ و بهار ۱۴۰۰ انجام شده است. این پرسشنامه‌ها با هدف سنجش "میل به مهاجرت" و "تصمیم به مهاجرت" در میان اقشار مختلف و بررسی آثار عوامل مختلف سیاسی، فرهنگی و اجتماعی و به‌طور خاص تأثیر تحولات کشور و همه‌گیری ویروس کرونا بر میل و تصمیم به مهاجرت از کشور طراحی و انجام شده است.

در گروه دانشجویان و فارغ‌التحصیلان، پیمایش در میان دانشجویان فعلی و همچنین فارغ‌التحصیلان سال ۱۳۹۲ به بعد انجام شد. لازم به ذکر است که داده‌های این پرسشنامه از اوایل بهمن تا اواخر اسفند ۱۳۹۹ و به‌صورت آنلاین جمع‌آوری شده است و ۲۰۶۵ نفر از دانشجویان و فارغ‌التحصیلان سراسر کشور که عمده آن‌ها از دانشجویان دانشگاه‌های دولتی بودند به آن پاسخ داده‌اند. جدول زیر اطلاعات کلی پیمایش را نمایش می‌دهد:

که در انجام پیمایش‌های آنلاین وجود دارد (اعم از مشکلات مربوط به تصادفی بودن نمونه)، تعمیم نتایج این پیمایش‌ها به کل جامعه ایران یا از نظر آماری امکان‌پذیر نیست و یا اینکه حداقل ملاحظات فوق‌الذکر باید در نظر گرفته شود. درنهایت لازم به ذکر است که رصدخانه مهاجرت ایران با توجه به ظرفیت‌های اندک و محدودیت‌های بسیاری که در پیش داشته است، اقدام به اجرای این پیمایش‌ها نموده است و بدیهی است که انجام پیمایش‌های دقیق‌تر با قابلیت تعمیم‌پذیری به کل جامعه ایران نیازمند حمایت بیشتر و بهره‌گیری از ظرفیت نهادهای مربوطه در سطح ملی است.

● اطلاعات کلی و ویژگی پیمایش‌های سنجش میل و تصمیم به مهاجرت

پیمایش‌های سنجش «میل و تصمیم به مهاجرت» از سال ۱۳۹۷ در میان دو گروه از اقشار اجتماعی ایران انجام شده است. دور اول این پیمایش‌ها در سال ۱۳۹۷ در میان دانشجویان و فارغ‌التحصیلان دانشگاهی و در سال ۱۳۹۸ در میان فعالین کسب‌وکارهای کوچک

جدول ۱- اطلاعات کلی پیمایش سنجش میل و تصمیم به مهاجرت در میان دانشجویان و فارغ‌التحصیلان

پیمایش سنجش «میل و تصمیم به مهاجرت» در میان دانشجویان و فارغ‌التحصیلان	
زمان و روش انجام پیمایش	بهمن و اسفند ۱۳۹۹- پرسشنامه آنلاین
حجم نمونه آماری	۲۰۶۵ نفر
توزیع جنسیت در نمونه	مرد (۵۷ درصد) و زن (۴۳ درصد)
بازه سنی افراد	بازه سنی ۲۰-۳۰ سال (۸۱ درصد)
وضعیت تأهل/تجرب	مجرد (۸۱ درصد) و متأهل (۱۹ درصد)
وضعیت تحصیلی افراد	دانشجو (۶۹ درصد) و فارغ‌التحصیل (۳۱ درصد)
مقطع تحصیلی افراد	کارشناسی (۴۱ درصد)، کارشناسی ارشد (۴۲ درصد)، دکتری (۱۰ درصد)، دکترای تخصصی (۶ درصد) و کاردانی (۱ درصد)
گروه تحصیلی افراد	فنی و مهندسی (۴۵ درصد)، علوم انسانی (۲۷ درصد)، پزشکی (۱۰ درصد)، علوم پایه (۸/۵ درصد) و هنر (۴/۴ درصد)
دانشگاه محل تحصیل افراد (۵ دانشگاه با بیشترین فراوانی)	دانشگاه علم و صنعت (۱۱ درصد)، دانشگاه تهران (۹ درصد)، دانشگاه امیرکبیر (۹ درصد)، دانشگاه صنعتی شریف (۶ درصد) و دانشگاه شهید بهشتی (۶ درصد)

منبع: (رصدخانه مهاجرت ایران، اسفند ۱۳۹۹)

پیمایش دوم مربوط به اساتید و محققان نیز در خرداد ۱۴۰۰ و به‌صورت آنلاین توزیع شده است که ۲۴۶ نفر در آن مشارکت داشته‌اند. ۷۴ درصد پاسخ‌دهندگان اساتید دانشگاه‌ها و ۲۶ درصد

جدول ۲- اطلاعات کلی پیمایش سنجش میل و تصمیم به مهاجرت در اساتید، محققان و پژوهشگران

پیمایش سنجش «میل و تصمیم به مهاجرت» در اساتید، محققان و پژوهشگران	
زمان و روش انجام پیمایش	اردیبهشت و خرداد ۱۴۰۰- پرسشنامه آنلاین
حجم نمونه آماری	۲۴۶ نفر
توزیع جنسیت در نمونه	مرد (۷۹ درصد) و زن (۲۱ درصد)
بازه سنی افراد	بازه سنی ۲۵ تا ۵۰ سال (۶۶ درصد)
وضعیت تأهل/تجرب	متأهل (۸۴ درصد) و مجرد (۱۵ درصد) و سایر (۱ درصد)
مقطع تحصیلی افراد	دکترای تخصصی (۷۵ درصد)، دکترای حرفه‌ای (۱۰ درصد)، کارشناسی ارشد (۱۵ درصد)
گروه رشته فعالیت افراد	علوم مهندسی (۳۶ درصد)، علوم پایه (۲۵ درصد)، علوم پزشکی و پیراپزشکی (۱۶ درصد)، علوم انسانی و اجتماعی (۱۶ درصد)، کشاورزی و منابع طبیعی (۶ درصد)، هنر (۲ درصد)
سابقه شغلی افراد	۵ سال و کمتر (۱۰ درصد)، ۶ تا ۱۱ سال (۲۹ درصد)، ۱۲ تا ۱۶ سال (۱۹ درصد)، ۱۷ تا ۲۲ سال (۱۷ درصد)، ۲۳ تا ۲۷ سال (۱۲ درصد)، بیش از ۲۷ سال (۱۳ درصد)
رتبه علمی افراد	استاد تمام (۲۳ درصد)، استادیار (۳۴ درصد)، دانشیار (۴۲ درصد)، مربی (۱۰ درصد)

منبع: (رصدخانه مهاجرت ایران، بهار ۱۴۰۰)

۳۳۰ نفر از پزشکان و پرستاران شرکت نموده‌اند. جدول زیر اطلاعات کلی پیمایش را نمایش می‌دهد:

پیمایش میل و تصمیم به مهاجرت در میان پزشکان و پرستاران در سال ۱۴۰۰ برای اولین بار اجرا شده است. در این پیمایش که از اردیبهشت تا خرداد ۱۴۰۰ و به صورت آنلاین به اجرا درآمده است،

جدول ۳- اطلاعات کلی پیمایش سنجش میل و تصمیم به مهاجرت در میان پزشکان و پرستاران

پیمایش سنجش «میل و تصمیم به مهاجرت» در میان پزشکان و پرستاران	
زمان و روش انجام پیمایش	اردیبهشت و خرداد ۱۴۰۰- پرسشنامه آنلاین
حجم نمونه آماری	۳۳۰ نفر
جنسیت	مرد (۵۵ درصد) و زن (۴۵ درصد)
وضعیت تأهل	متاهل (۵۴ درصد) و مجرد (۴۶ درصد)
گروه شغلی	پزشک عمومی (۴۷ درصد)، پزشک متخصص (۳۰ درصد)، پرستار (۱۲ درصد)، پیراپزشک و دندان‌پزشک (۳ درصد)، پزشک فوق تخصص و داروساز (۲ درصد) و علوم آزمایشگاهی (۱ درصد)
پنج استان برتر محل سکونت پاسخ‌دهندگان	استان تهران ۳۵ درصد، استان مازندران ۱۳ درصد، استان فارس ۱۱ درصد، استان اصفهان ۶ درصد، استان خراسان رضوی و سمنان ۴ درصد
میزان سابقه پاسخ‌دهندگان	۵- سال ۵۴ درصد
	۵-۱۰ سال ۱۴ درصد
	۱۰-۱۵ سال ۹ درصد
	۱۵-۲۰ سال ۱۰ درصد
	۲۰-۲۵ سال ۸ درصد
	۲۵-۳۰ سال ۴ درصد
	بیشتر از ۳۰ سال ۱ درصد

منبع: (رصدخانه مهاجرت ایران، اردیبهشت ۱۴۰۰)

پرسشنامه اردیبهشت و خرداد ۱۴۰۰ و به صورت آنلاین جمع‌آوری شده است و ۱۳۵ نفر از فعالین استارت‌آپ‌ها به آن پاسخ داده‌اند.

پیمایش چهارم در میان صاحبان کسب‌وکارهای نوپا و فعالان استارت‌آپی برای دومین سال پیاپی انجام شده است. داده‌های این

جدول ۴- اطلاعات کلی پیمایش سنجش میل و تصمیم به مهاجرت در میان فعالین استارت‌آپ‌ها

پیمایش سنجش «میل و تصمیم به مهاجرت» در میان فعالین استارت‌آپ‌ها	
زمان و روش انجام پیمایش	اردیبهشت و خرداد ۱۴۰۰- پرسشنامه آنلاین
حجم نمونه آماری	۱۳۵ نفر
توزیع جنسیت در نمونه	مرد (۸۴ درصد) و زن (۱۶ درصد)
بازه سنی افراد	بازه سنی ۲۰-۴۰ سال (۸۴ درصد)
وضعیت تأهل/تجرد افراد	مجرد (۵۲ درصد)، متاهل (۴۶ درصد) و سایر (۲ درصد)
وضعیت تحصیلی افراد	دانشجو (۶۹ درصد) و فارغ‌التحصیل (۳۱ درصد)
مقطع تحصیلی افراد	کارشناسی ارشد (۵۹ درصد)، کارشناسی (۲۴ درصد)، دکترا تخصصی (۷ درصد)، دکترا حرفه‌ای (۴ درصد) و کاردانی (۳ درصد)، دیپلم و پایین‌تر (۳ درصد)
مرحله بلوغ کسب‌وکار (استارت‌آپ)	پردازش ایده و شناخت نیاز بازار و مشتری (۱۶ درصد)، پروتوتایپ و تست محصول در بازار (۲۸ درصد)، درآمدزایی (۲۱ درصد)، سودآوری با سهم بازار کم/ عبور از نقطه سر به سر (۱۸ درصد)، مرحله رشد/بازار و تیم کاری توسعه یافته (۱۷ درصد)

منبع: (رصدخانه مهاجرت ایران، بهار ۱۴۰۰)

بر اساس تعریف موسسه گالوپ^۲ «شاخص میل به مهاجرت^۳»، گرایش افراد به مهاجرت را می‌سنجد بطوریکه مایل هستند در صورت وجود فرصت و به شکل دائم به کشور موردعلاقه خود مهاجرت کنند. لازم به ذکر

The world's potential. (۲۰۱۱). Esipova, N., Ray, J., & Srinivasan, R. - ۲ migrants: Who they are, where they want to go, and why it matters. Gallup White Paper

Desire to Migrate - ۳

● خلاصه نتایج پیمایش میل و تصمیم به مهاجرت در میان اقشار مختلف جامعه ایران

■ وضعیت شاخص کلیدی میل به مهاجرت در داخل ایران

۱ - سوال مربوط به میل به مهاجرت به صورت يك سوال طیفی ۵ گزینه ای: "خیلی کم"، "کم"، "متوسط"، "زیاد" و "بسیار زیاد" پرسیده شده است و عدد (درصد) این شاخص از تجمیع فراوانی گزینه "بسیار زیاد" در میان پرسش شوندگان به دست آمده است.

میان گروه‌های مختلف اجتماعی، شاخص «میل به مهاجرت»، از درصد فراوانی پاسخ «خیلی زیاد» به سؤال «هم‌اکنون چه میزان تمایل به مهاجرت از ایران دارید؟» به دست آمده است. جدول زیر نتایج سنجش شاخص «میل به مهاجرت» در کلیه پیمایش‌ها در میان گروه‌های مختلف اجتماعی را نشان می‌دهد.

است که این شاخص تنها "میل" را اندازه‌گیری می‌کند و با مفهوم "تصمیم به مهاجرت"، و یا "اقدام به مهاجرت و یا ترک کشور" تفاوت و اختلاف اساسی دارد.

در پیمایش‌های انجام شده توسط رصدخانه مهاجرت ایران در

Decision to Migrate - ۴

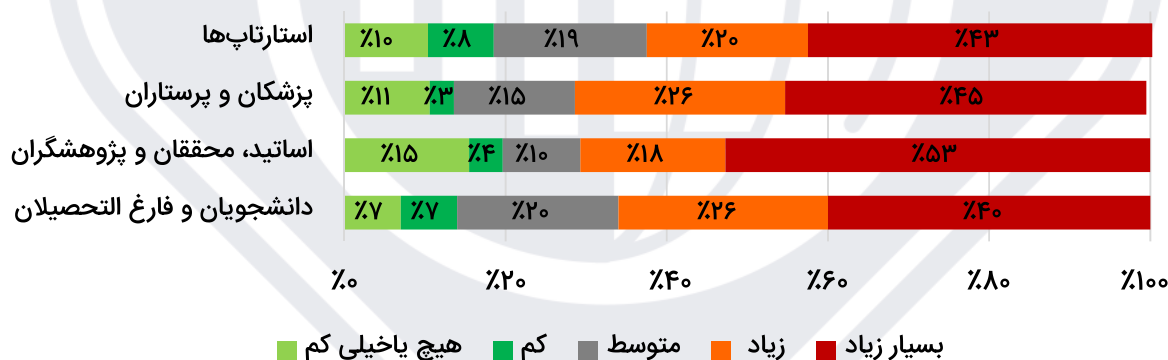
جدول ۵- مقایسه شاخص میل به مهاجرت در میان گروه‌های مختلف در سال ۱۴۰۰

میل به مهاجرت (درصد)					اندازه نمونه (تعداد مشارکت‌کنندگان)	گروه‌های اجتماعی
بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	هیچ یا خیلی کم		
۴۰٪	۲۶٪	۲۰٪	۷٪	۷٪	۲۰۶۵	دانشجویان و فارغ‌التحصیلان
۴۵٪	۲۶٪	۱۵٪	۳٪	۱۱٪	۳۳۰	پزشکان و پرستاران
۵۳٪	۱۸٪	۱۰٪	۴٪	۱۵٪	۲۴۶	اساتید، محققان و پژوهشگران
۴۳٪	۲۰٪	۱۹٪	۸٪	۱۰٪	۱۳۵	فعالان کسب‌وکارهای نو پا (استارت‌آپ‌ها)

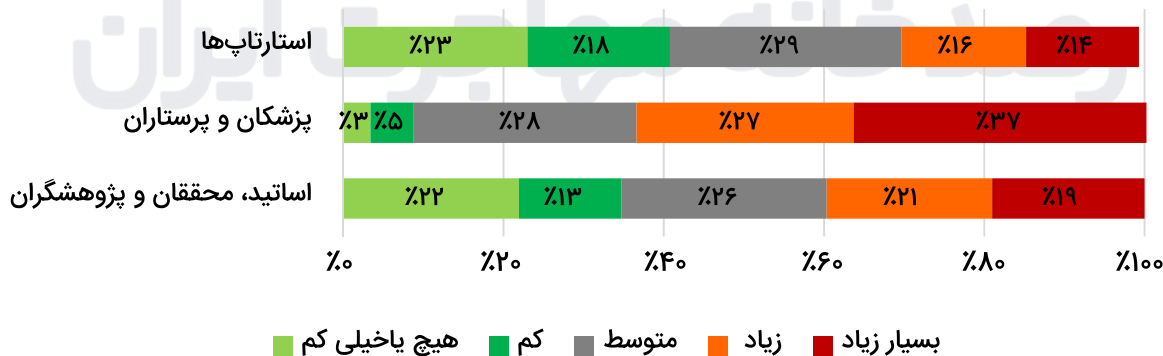
منبع: (رصدخانه مهاجرت ایران، بهار ۱۴۰۰)

- در همه گروه‌های مورد مطالعه تراز شاخص بیش از ۴۰ درصد بوده است
- تمایل به مهاجرت (به صورت بسیار زیاد) در میان گروه «پزشکان و پرستاران» و همچنین «اساتید و محققان» از سایر گروه‌ها بالاتر است و در تراز ۵۰ درصد است. این شاخص برای گروه‌های «دانشجویان و فارغ‌التحصیلان» و «استارت‌آپی‌ها» در تراز ۴۰ درصد است.
- تنها ۷ تا ۱۱ درصد افراد در همه گروه‌ها تمایل به مهاجرت خیلی کم دارند.
- در حدود ۴۰ تا ۵۳ درصد افراد در همه گروه‌ها تمایل بسیار زیادی به مهاجرت دارند.

● در حال حاضر میزان تمایل شما برای مهاجرت از ایران چقدر است؟

● قبل از دوره کرونا تمایل شما به مهاجرت از ایران چقدر بود؟

نمودار ۱- مقایسه میزان تمایل به مهاجرت در میان گروه‌های مختلف در دوران پیش و پس از شیوع کرونا

شرایط کلی کشور) بر «میل به مهاجرت» در دو دسته سؤال از گروه‌های هدف پرسش شده است. در گروه «دانشجویان» و همچنین گروه «پزشکان و پرستاران» تأثیر عوامل درونی و بیرونی مؤثر بر میل به مهاجرت در قالب دو سؤال جداگانه موردسنجش قرار گرفته است. در گروه «اساتید، محققان و پژوهشگران» و همچنین گروه «فعالین استارت‌آپ‌ها» تأثیر عوامل درونی و بیرونی بر میل به مهاجرت در قالب یک سؤال طیفی (یک سر طیف «تحت تأثیر کامل عوامل بیرونی» و سر دیگر طیف «تحت تأثیر کامل عوامل درونی») مورد سنجش قرار گرفته است.

♦ بیش از ۷۰ درصد پزشکان و پرستاران و حدود ۶۰ درصد دانشجویان و فارغ‌التحصیلان تأثیر عوامل بیرونی را تمایل به مهاجرت خود بسیار زیاد دانسته‌اند.

♦ این در حالی است که در حدود ۱۶ درصد از افراد این دو گروه اثر عوامل درونی را در تمایل به مهاجرت خود بسیار زیاد دانسته‌اند (نمودار ۳).

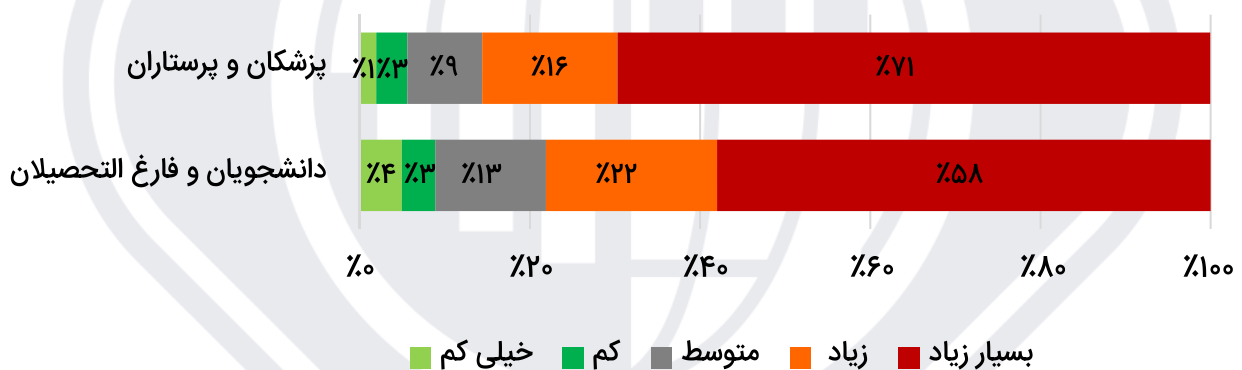
از آنجائی که شاخص «میل به مهاجرت» می‌تواند تحت تأثیر عوامل کلان و وضعیت کلی کشور بخصوص در دوران شیوع کرونا قرار گرفته باشد بر همین اساس در پیمایش‌های رصدخانه مهاجرت ایران میزان «میل به مهاجرت افراد» به صورت تفکیکی از سه گروه «فعالین استارت‌آپ‌ها»، «اساتید و محققان» و «پزشکان و پرستاران» قبل از شروع کرونا و پس‌از آن (در حال حاضر) از آن‌ها سؤال شده است. نتایج حاکی از آن است که:

♦ در هر سه گروه سؤال شونده، در دوران پیش و بعد از کرونا تغییرات محسوسی در شدت «میل به مهاجرت» مشاهده می‌شود.
♦ تغییرات عددی شاخص «میل به مهاجرت» پس از کرونا در میان دو گروه استارت‌آپ‌ها و اساتید بیش از ۲۰ درصد و در میان پزشکان و پرستاران ۸ درصد نسبت به پیش از آن افزایش داشته است.

• تأثیر عوامل (بیرونی درونی) بر شاخص «میل به مهاجرت»

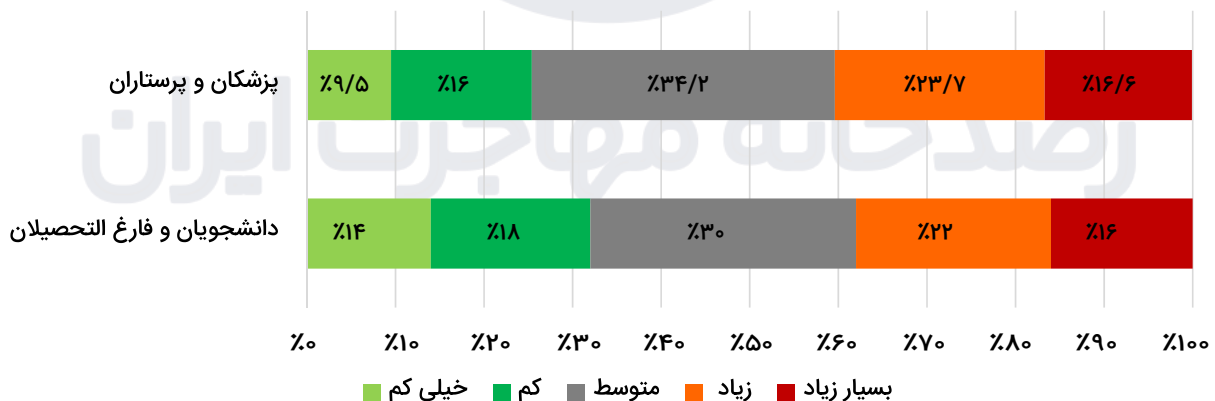
تأثیر عوامل درونی (موارد شخصی و فردی) و عوامل بیرونی)

• میل به مهاجرت در شما تا چه اندازه تحت تأثیر عوامل بیرونی (شرایط کلی کشور) است؟

نمودار ۲- مقایسه تأثیر شرایط کلی کشور بر میل به مهاجرت در میان دانشجویان و پزشکان

• میل به مهاجرت در شما تا چه اندازه تحت تأثیر عوامل درونی (مسائل فردی و شخصی) است؟

نمودار ۳- مقایسه تأثیر عوامل درونی بر میل به مهاجرت در میان دانشجویان و پزشکان

و در میان «فعالین استارت‌آپ‌ها» ۵۵ درصد تمایل خود به مهاجرت را تحت تأثیر عوامل بیرونی (خیلی زیاد یا کاملاً بیرونی) دانسته‌اند.

♦ در میان افرادی که تصمیم به مهاجرت گرفته‌اند:

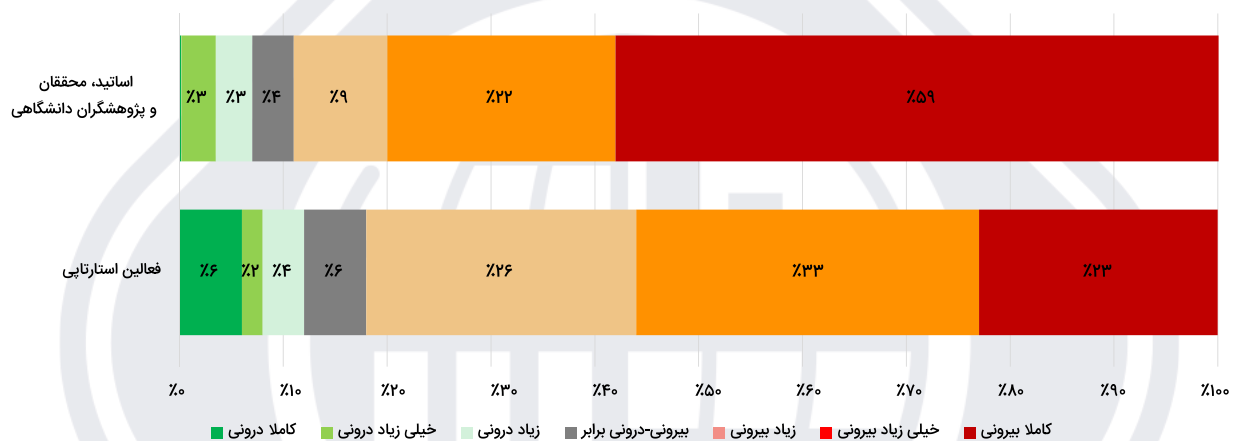
در این دسته از افراد، «فعالین استارت‌آپ‌ها» ۶۰ درصد و «اساتید، محققان و پژوهشگران» ۸۲ درصد تمایل خود به مهاجرت را تحت تأثیر عوامل بیرونی (خیلی زیاد یا کاملاً بیرونی) دانسته‌اند. در میان «فعالین استارت‌آپ‌ها» ۱۶ درصد و در میان «اساتید و محققان» ۲ درصد افراد تصمیم خود را «کاملاً یا خیلی زیاد متأثر» از عوامل درونی دانسته‌اند.

در سؤال تک طیفی دوطرفه که در خصوص تأثیر عوامل درونی و بیرونی از دو گروه «اساتید» و «فعالین استارت‌آپی» پرسیده شده است. نسبت عوامل بیرونی به درونی به خوبی قابل مقایسه است. لازم به ذکر این سؤال از دو گروه هدف در میان افرادی که تصمیم قطعی به مهاجرت گرفته‌اند و افرادی که هنوز تصمیم نگرفته‌اند به صورت جداگانه پرسیده شده است.

♦ در گروهی از افراد که هنوز تصمیم قطعی به مهاجرت نگرفته‌اند:

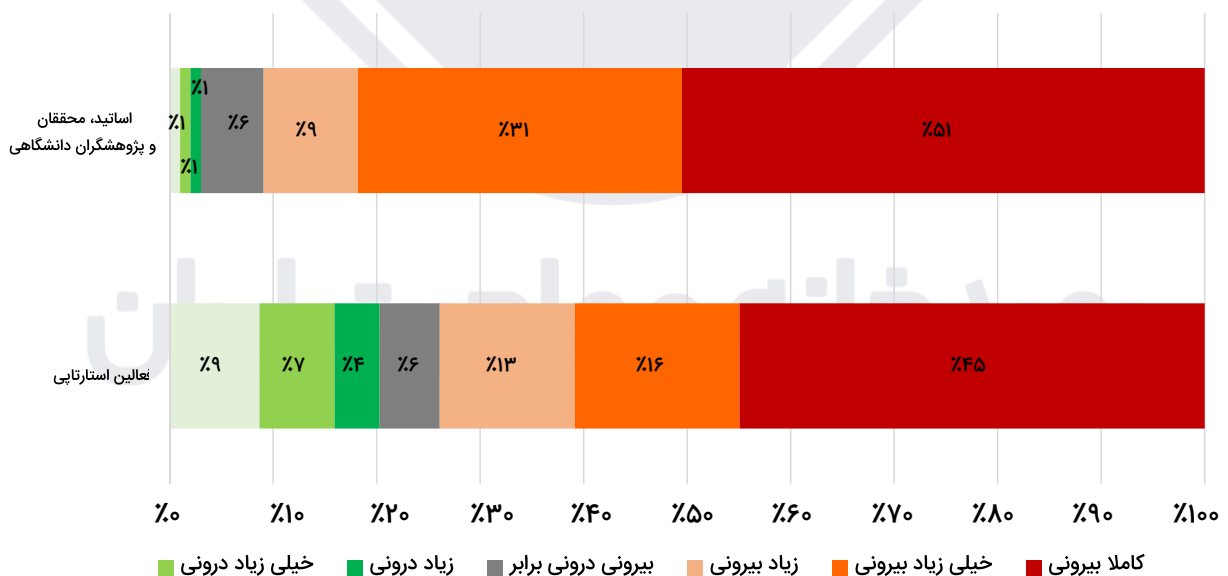
در این دسته از افراد، «اساتید، محققان و پژوهشگران» ۸۱ درصد

● گرایش خود به مهاجرت را تا چه حد متأثر از انگیزه‌های شخصی (درونی) و تا چه حد ناشی از تحمیل شرایط بیرونی می‌بینید؟

نمودار ۴- تأثیر عوامل بیرونی و درونی بر گرایش به مهاجرت در میان فعالین استارت‌آپ‌ها و اساتید و محققان

● تصمیم خود برای مهاجرت را تا چه حد مربوط به انگیزه‌های شخصی (درونی) و تا چه حد ناشی از تحمیل شرایط بیرونی می‌دانید؟

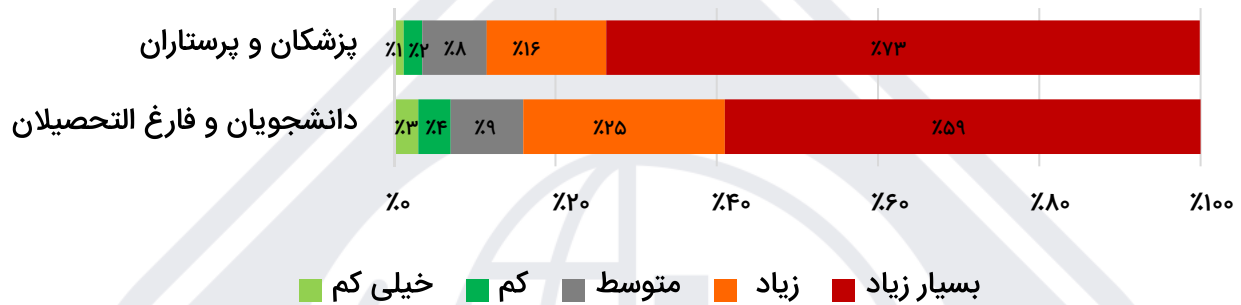
نمودار ۵- تأثیر عوامل بیرونی و درونی بر تصمیم به مهاجرت در میان فعالین استارت‌آپ‌ها و اساتید و محققان

● تأثیر تحولات اقتصادی سال‌های اخیر بر شاخص «میل به مهاجرت»

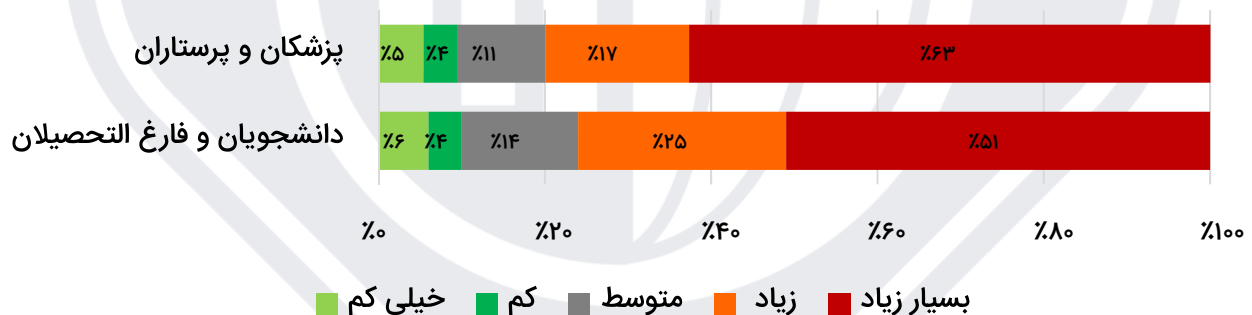
مهاجرت خود بیشتر دانسته‌اند. ♦
 ۷۳ درصد پزشکان و پرستاران، و ۵۹ درصد دانشجویان اثرات تورم را بر تمایل به مهاجرت خود بسیار زیاد دانسته‌اند. ♦
 درحالی‌که ۶۳ درصد پزشکان پرستاران و ۵۱ درصد دانشجویان اثرات تحریم را بر تمایل به مهاجرت خود را خیلی زیاد ارزیابی نموده‌اند.

در دو گروه «پزشکان و پرستاران» و «دانشجویان و فارغ التحصیلان» اثر تحولات اقتصادی ناشی از تحریم و تورم بر روی شاخص میل به مهاجرت هر یک به صورت جداگانه از افراد پرسیده شده است. ♦
 در هر دو گروه اثرات اقتصادی ناشی از تورم را بر تمایل به

● اثرات اقتصادی ناشی از تورم چه میزان بر میل به مهاجرت شما تأثیر داشته است

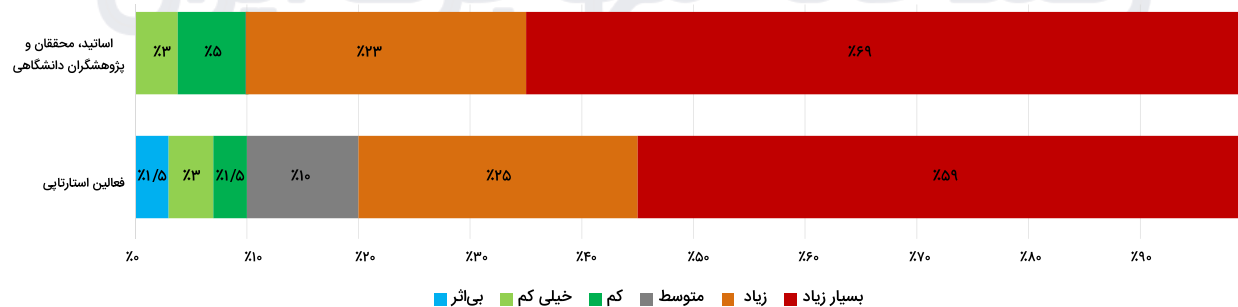

● اثرات اقتصادی ناشی از تحریم‌ها به چه میزان بر میل به مهاجرت شما تأثیر داشته است؟

در دو گروه «اساتید و محققان»، و «فعالین استارت‌آپ‌ها»، اثر تحولات اقتصادی یک سال اخیر بر افرادی که تصمیم به مهاجرت گرفته‌اند، پرسیده شده است. ♦
 ۶۹ درصد اساتید و محققان، و ۵۹ درصد فعالین استارت‌آپ‌ها اثر تحولات اقتصادی بر تصمیم به مهاجرت خود را بسیار زیاد دانسته‌اند. ♦
 تنها ۳ درصد از اساتید و محققان و ۴ درصد از فعالین استارت‌آپ‌ها اثر تحولات اقتصادی در تصمیم خود برای مهاجرت را خیلی کم یا بی‌اثر دانسته‌اند.

● تحولات اقتصادی یک سال اخیر چه میزان بر «تصمیم به مهاجرت» شما مؤثر بوده است؟

● عوامل اصلی مؤثر بر «میل به مهاجرت» در گروه‌های مختلف

تمایل به مهاجرت بوده است. ♦ شیوه حکمرانی و مملکت‌داری از جمله عوامل مهم (جایگاه دوم یا سوم) اثرگذار بر روی تمایل به مهاجرت در میان سه گروه «دانشجویان»، «پزشکان و پرستاران»، و «فعالین استارت‌آپ‌ها» بوده است.

در جدول ۶ عوامل اصلی (۵ عامل با بیشترین فراوانی) مؤثر بر تمایل افراد به مهاجرت در گروه‌های مختلف مورد بررسی آورده شده است. ♦ بی‌ثباتی اقتصادی در غالب گروه‌ها از جمله عامل اصلی مؤثر بر

جدول ۶- مقایسه پنج عامل اصلی میل به مهاجرت در میان گروه‌های مختلف

گروه	پنج عامل اصلی میل به مهاجرت (به ترتیب اهمیت)
دانشجویان و فارغ‌التحصیلان	۱- بی‌ثباتی اقتصادی کشور
	۲- شیوه حکمرانی و مملکت‌داری
	۳- ناامیدی نسبت به آینده
	۴- امید به زندگی بهتر در خارج از کشور
	۵- وضعیت آزادی‌های فردی و اجتماعی
پزشکان و پرستاران	۱- بی‌ثباتی اقتصادی- اجتماعی
	۲- کیفیت زندگی بهتر در خارج از کشور
	۳- شیوه حکمرانی و مملکت‌داری
	۴- کاهش ارزش پول ملی در برابر ارزهای بین‌المللی
	۵- درآمد پایین
فعالین استارت‌آپ‌ها	۱- ناامیدی از اصلاح امور کشور
	۲- آینده مبهم وعدم امکان برنامه‌ریزی بلندمدت (بی‌ثباتی)
	۳- شیوه حکمرانی و مملکت‌داری
	۴- تأمین وضعیت رفاهی و معیشتی مناسب
	۵- امکان شاد زندگی کردن
اساتید، محققان و پژوهشگران	۱- بی‌ثباتی اقتصادی
	۲- عدم شایسته‌سالاری
	۳- سطح درآمد و تناسب آن با هزینه‌ها
	۴- امکان شاد زندگی کردن
	۵- سلامت اخلاقی جامعه

● وضعیت شاخص کلیدی «تصمیم به مهاجرت» در داخل کشور ایران

در پیمایش‌های انجام‌شده توسط رصدخانه مهاجرت ایران در میان گروه‌های مختلف اجتماعی، شاخص «تصمیم به مهاجرت» از طریق پرسش مستقیم از افراد در مورد تصمیم آن‌ها در مورد مهاجرت سنجیده شده است. جدول و نمودار زیر نتایج کلی مربوط به وضعیت شاخص «تصمیم به مهاجرت» در میان گروه‌های مختلف اجتماعی در سال ۱۴۰۰ را نمایش می‌دهند.

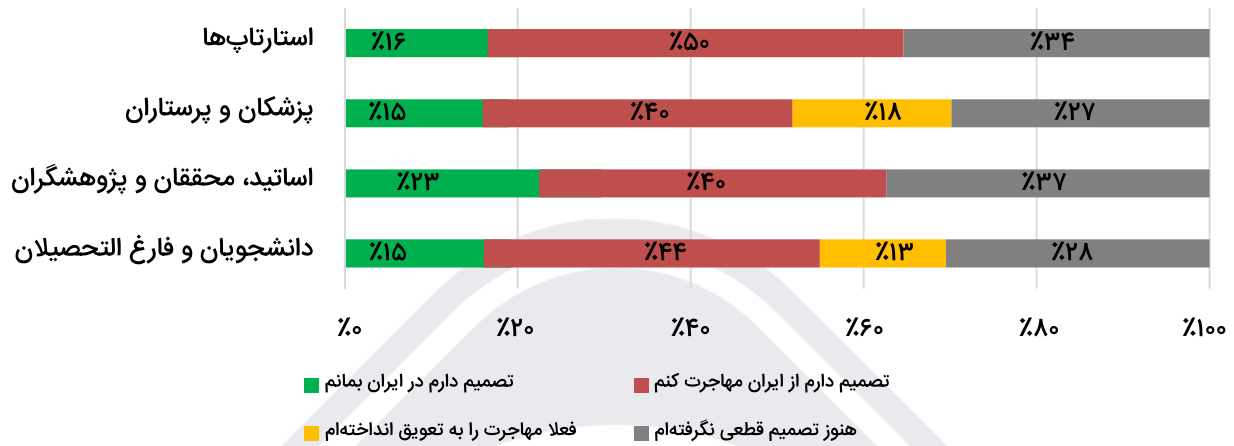
این شاخص مبین حالت و وضعیت افرادی است که تصمیم جدی به مهاجرت دارند و برای مهاجرت از کشور برنامه‌ریزی و اقدام عملی کرده‌اند. این شاخص نیز همانند شاخص میل به مهاجرت ممکن است به مهاجرت واقعی منجر نشود.

Decision to Migrate - ۱

● تصمیم شما در خصوص مهاجرت از ایران یا ماندن در کشور چیست؟

جدول ۷- مقایسه شاخص تصمیم به مهاجرت در میان گروه‌های مختلف اجتماعی در سال ۱۴۰۰

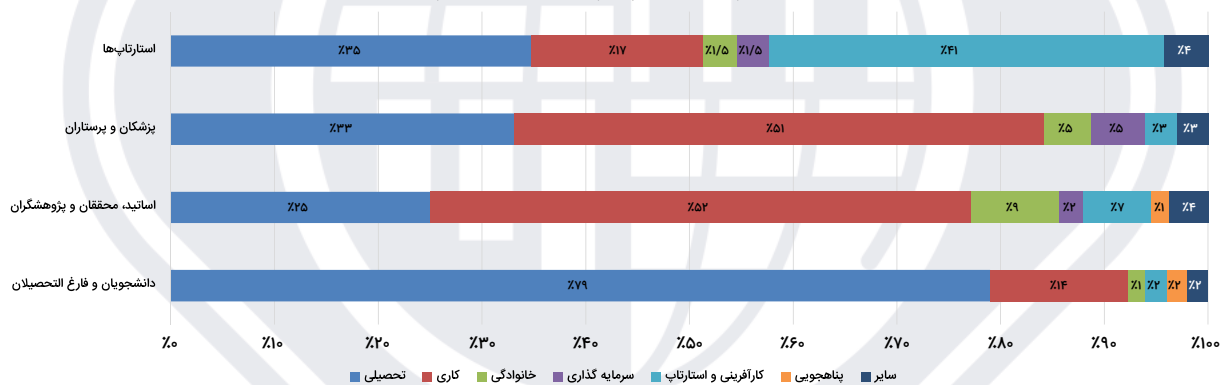
گروه اجتماعی	اندازه نمونه کلی	تصمیم به مهاجرت (درصد)		
		ماندن در ایران	تعویق مهاجرت	مردد
دانشجویان و فارغ‌التحصیلان	۲۰۶۵	٪۱۵	٪۱۳	٪۲۸
پزشکان و پرستاران	۳۳۰	٪۱۵	٪۱۸	٪۲۷
اساتید، محققان و پژوهشگران	۲۴۶	٪۲۳	-	٪۳۷
استارت‌آپ‌ها	۱۳۵	٪۱۶	-	٪۳۴
مهاجرت از ایران				٪۴۴
				٪۴۰
				٪۴۰
				٪۵۰

نمودار ۹- مقایسه وضعیت شاخص «تصمیم به مهاجرت» در میان گروه‌های مختلف اجتماعی

♦ «تصمیم به مهاجرت» در میان همه گروه‌ها بین ۴۰ تا ۵۰ درصد بوده است. فعالین استارتاپ‌ها بیشترین مقدار در شاخص تصمیم به مهاجرت (۵۰ درصد) را در میان گروه‌های بررسی شده داشته‌اند. ♦ در میان ۴ گروه مورد مطالعه ۱۵ تا ۲۳ درصد افراد تصمیم به ماندن در کشور دارند، و ۲۷ تا ۳۷ درصد افراد هنوز تصمیم قطعی خود را نگرفته‌اند.

• کانال مهاجرتی تصمیم‌گیرندگان به مهاجرت

نمودار ۱۰- مقایسه اولویت کانال‌های مهاجرت از کشور در میان گروه‌های مختلف اجتماعی

• از چه کانالی برای مهاجرت استفاده خواهید کرد؟

«پزشکان و پرستاران» کانال مهاجرت کاری و در میان «فعالین استارتاپ‌ها» کانال کارآفرینی و استارتاپ ویزا از جمله مهم‌ترین کانال‌های مهاجرتی مورد نظر این گروه‌ها بوده است.

برای گروه «دانشجویان و فارغ التحصیلان» کانال مهاجرت تحصیلی، برای گروه‌های «اساتید و محققان» و همچنین گروه

● عوامل اصلی تصمیم به عدم مهاجرت افراد در گروه‌های مختلف

جدول ۸- مقایسه پنج دلیل اصلی برای ماندن در کشور در میان گروه‌های مختلف

گروه	۵ دلیل اصلی برای ماندن در کشور (به ترتیب اهمیت) گروه
دانشجویان و فارغ التحصیلان	۱- علاقه به تلاش برای اصلاح و پیشرفت ایران
	۲- بودن در کنار خانواده
	۳- احساس مفید بودن در داخل کشور
	۴- عرق به وطن
	۵- مسائل مذهبی
استاد، محققان و پژوهشگران	۱- علاقه به تلاش برای اصلاح و پیشرفت ایران
	۲- علاقه به وطن و سرزمین مادری
	۳- علاقه به جایگاه شغلی فعلی در ایران
	۴- غم غربت و دوری از خانواده
	۵- دلیلی برای مهاجرت نمی‌بینم.
پزشکان و پرستاران	۱- بودن در کنار خانواده
	۲- علاقه به تلاش برای اصلاح و پیشرفت ایران
	۳- اضطراب و مشکلات ناشی از شروع مجدد زندگی حرفه‌ای در خارج از کشور
	۴- احساس مفید بودن در داخل کشور
	۵- عرق به وطن
فعالین استارت‌آپ‌ها	۱- علاقه به تلاش برای اصلاح و پیشرفت ایران
	۲- دلیلی برای مهاجرت نمی‌بینم
	۳- علاقه به وطن و سرزمین مادری
	۴- داشتن کسب و کار در ایران
	۵- ریسک مواجهه با شرایط پیش‌بینی نشده در خارج

♦ علاقه به تلاش برای اصلاح و پیشرفت ایران در همه گروه‌ها عامل اول یا دوم «تصمیم به ماندن و عدم مهاجرت افراد» در میان گروه‌های مختلف اجتماعی بوده است.

♦ «بودن در کنار خانواده» در گروه پزشکان و پرستاران عامل اول ماندن و عدم مهاجرت از کشور بوده است.

♦ «عرق به وطن و علاقه به سرزمین مادری» در همه گروه‌ها جزو ۵ عامل اصلی ماندن در کشور بوده است.

به مهاجرت داشته‌اند در گروه‌های مختلف اجتماعی بر اساس پیمایش‌های انجام شده، نشان داده شده است.

● موانع اصلی مهاجرت در گروه‌های مختلف

در جدول زیر پنج مانع اصلی مهاجرت در میان افرادی که تمایل

جدول ۹- مقایسه ۵ مانع اصلی مهاجرت از کشور در میان گروه‌های مختلف

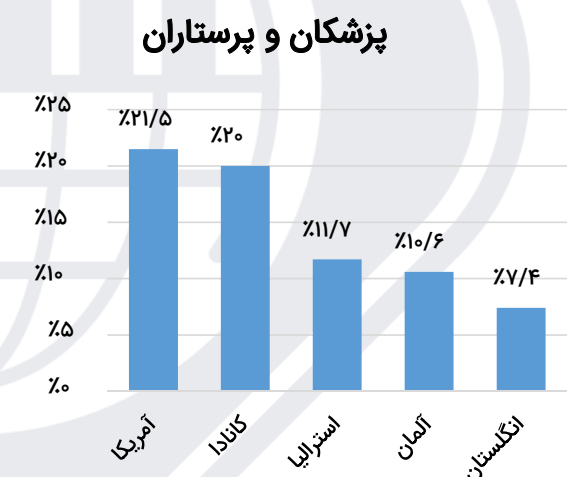
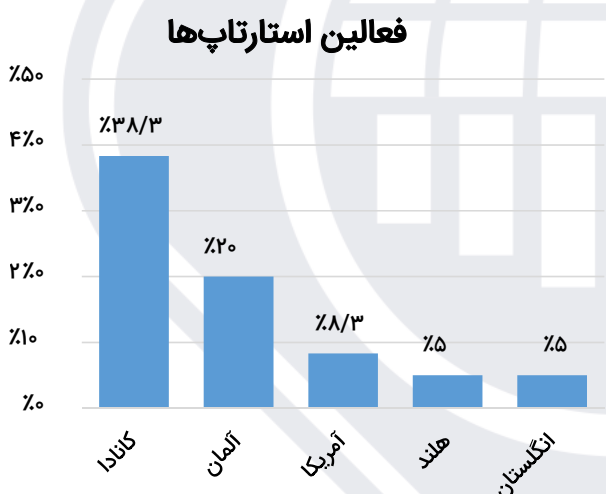
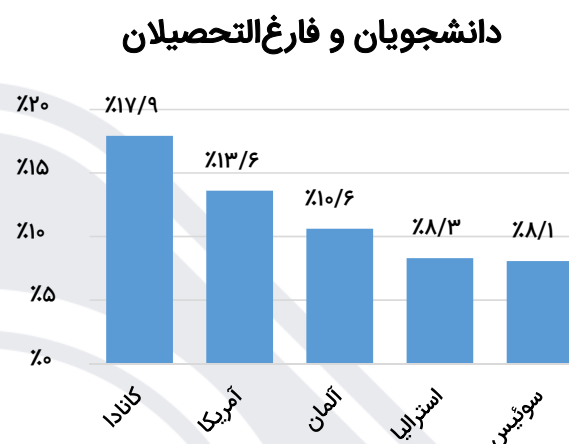
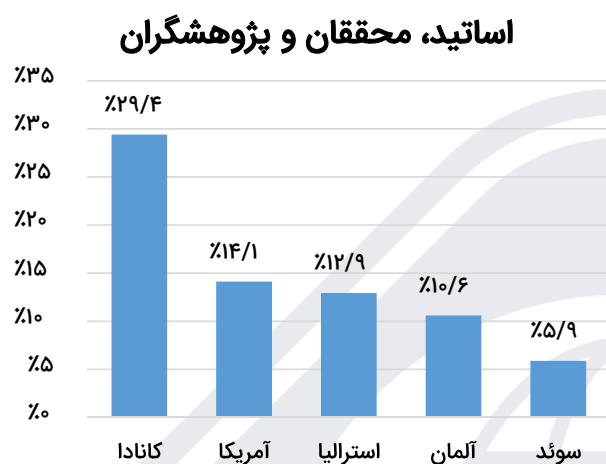
گروه	پنج مانع اصلی مهاجرت از کشور (به ترتیب اهمیت) گروه‌های اجتماعی
دانشجویان و فارغ التحصیلان	۱- هزینه‌های بالای مهاجرت و عدم توانایی مالی
	۲- غم غربت و دوری از خانواده و آشنایان
	۳- سختی فراهم کردن مقدمات مهاجرت
	۴- خدمت وظیفه
	۵- شرایط ناشی از شیوع ویروس کرونا در ایران و جهان
پزشکان و پرستاران	۱- هزینه‌های بالای مهاجرت و عدم توانایی مالی
	۲- غم غربت و دوری از خانواده و آشنایان
	۳- سختی فراهم کردن مقدمات مهاجرت
	۴- نگرانی از یافتن شغل مناسب در خارج از کشور
	۵- تعهد به خدمت اجباری
فعالین استارت‌آپ‌ها	۱- ریسک مواجهه با شرایط پیش‌بینی نشده در خارج
	۲- هزینه‌های بالای مهاجرت
	۳- سختی تدارک مقدمات مهاجرت مثل زبان و اخذ پذیرش
	۴- محدودیت خروج از کشور مانند سربازی و ..
	۵- عدم موافقت خانواده
استاد، محققان و پژوهشگران	۱- وابستگی‌های خانوادگی
	۲- ریسک مواجهه با شرایط پیش‌بینی نشده در خارج
	۳- هزینه‌های بالای مهاجرت
	۴- سختی تدارک مقدمات مهاجرت مثل مدرک زبان و اخذ پذیرش و ویزا
	۵- عدم یافتن فرصت شغلی مناسب در کشور مورد نظر

♦ در همه گروه‌ها «هزینه‌های بالای مهاجرت»، «سختی فراهم کردن مقدمات مهاجرت مانند اخذ ویزا، مدرک زبان»، و «مسائل و وابستگی‌های خانوادگی» جزء پنج مانع اصلی مهاجرت از کشور بوده است.

کشورهای مطلوب برای مهاجرت

در نمودار زیر ۵ کشور مطلوب برای مهاجرت در میان گروه‌های

مختلف اجتماعی بر اساس پیمایش‌های صورت گرفته نمایش داده شده است.

نمودار ۱۱- کشورهای مطلوب برای مهاجرت در میان گروه‌های مختلف مورد مطالعه

تقریباً یک قاعده‌ی کلی وجود دارد و آن‌هم این است که اغلب مهاجران در ابتدا قصد مهاجرت دائمی ندارند و خواهان بازگشت هستند، اما اکثر آن‌ها پس از مهاجرت در مقصد مهاجرتی خود باقی می‌مانند (Carling & Pettersen, ۲۰۱۴).

شاخص «میل به بازگشت به کشور» پس از مهاجرت از سه گروه «دانشجویان و فارغ‌التحصیلان»، «پزشکان و پرستاران» و «فعالین استارت‌آپ‌ها» به صورت سؤال مستقیم پرسش شده است. نتایج پیمایش‌های صورت گرفته در ارتباط با این شاخص در میان گروه‌های فوق‌الذکر در جدول زیر آمده است.

◆ لازم به ذکر است اعداد در جدول آمده صرفاً مربوط به افرادی که است که اعلام نموده‌اند پس از مهاجرت، قطعاً به ایران بازخواهند گشت.

◆ بیشترین میل (قطعی) بازگشت به کشور پس از مهاجرت در میان فعالین استارت‌آپی و در حدود ۱۲ درصد بوده است.

◆ شاخص میل (قطعی) بازگشت به کشور پس از مهاجرت در

◆ کشورهای کانادا و آمریکا در میان «دانشجویان و فارغ‌التحصیلان»، «اساتید و محققان» و همچنین «پزشکان و پرستاران» و کشورهای کانادا و آلمان در میان «فعالین استارت‌آپ‌ها» به عنوان دو کشور اصلی مطلوب برای مهاجرت انتخاب بوده‌اند.

◆ نکته حائز اهمیت این است که در فهرست کشورهای مطلوب برای مهاجرت در همه گروه‌های مورد مطالعه تنها اسامی ۷ کشور کانادا، آمریکا، استرالیا، آلمان، سوئد، سوئیس هلند و انگلستان مشاهده می‌شود.

وضعیت شاخص کلیدی «میل به بازگشت» در کشور ایران

شاخص میل به بازگشت، میل به بازگشت را در میان مهاجرانی می‌سنجد که مایل هستند در صورت وجود فرصت، به کشور مبدأ خود بازگردند. علیرغم اینکه میل به بازگشت مفهومی ارزشمند است، اما در عین حال چالش برانگیز است. چراکه در مورد مهاجرت بازگشتی

مختلف شرکت‌کننده در پیمایش متفاوت و درعین حال حائز توجه است.

♦ نرخ مرددین به بازگشت در میان «پزشکان و پرستاران» ۶۶ درصد، در میان «دانشجویان و فارغ‌التحصیلان» ۵۷ درصد و در میان «فعالین استارت‌آپی» در حدود ۳۳ درصد است.

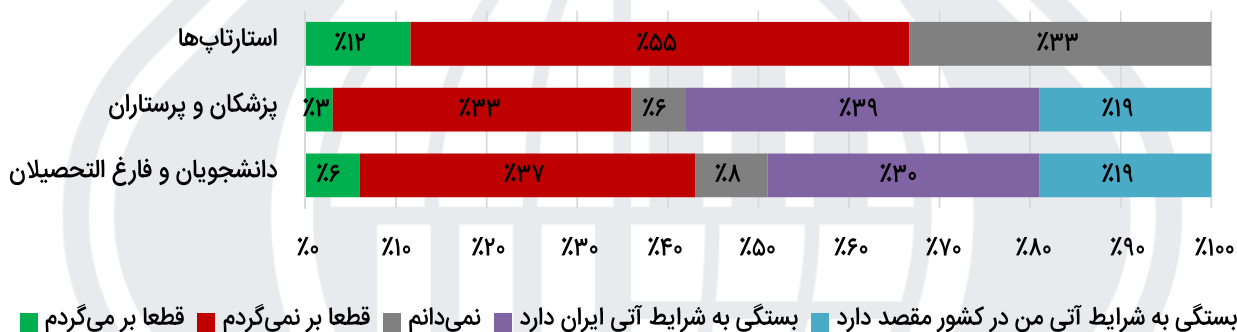
میان «دانشجویان و فارغ‌التحصیلان» ۶ درصد و در میان «پزشکان و پرستاران» ۳ درصد هست.

♦ نرخ مرددین به بازگشت (افرادی که شرایط بازگشت خود را وابسته به شرایط آتی کشور و شرایط فردی منوط دانسته‌اند و یا اینکه در این زمینه هنوز ذهنیت روشنی ندارند) در میان گروه‌های

جدول ۱۹- مقایسه شاخص میل به بازگشت پس از مهاجرت در میان گروه‌های مختلف در سال ۱۴۰۰

گروه اجتماعی	اندازه نمونه کلی	تصمیم به بازگشت (درصد)			
		قطعا برمی‌گردم	وابسته به شرایط آتی کشور	وابسته به شرایط آتی خودم	نمی‌دانم
دانشجویان و فارغ‌التحصیلان	۲۰۶۵	۶٪	۳۰٪	۱۹٪	۸٪
پزشکان و پرستاران	۳۳۰	۱۳٪	۳۹٪	۱۹٪	۶٪
استارت‌آپی‌ها	۱۳۵	۱۲٪	-	-	۳۳٪

● نظر شما در مورد بازگشت به کشور پس از مهاجرت چیست؟

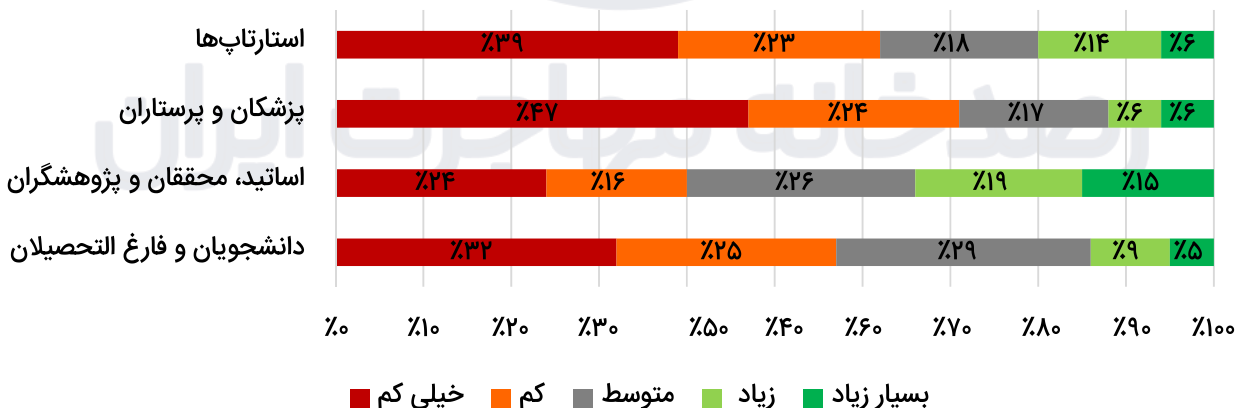
نمودار ۱۲- مقایسه نظر گروه‌های مختلف در مورد بازگشت به کشور پس از مهاجرت

● امکان ایفای نقش در فرآیند توسعه و پیشرفت ایران

در سؤالی که از گروه‌های مختلف اجتماعی در خصوص ایفای نقش در توسعه و پیشرفت ایران پرسیده شده است:
 ■ با توجه به سطح توانمندی‌های خود، فکر می‌کنید شرایط کلی کشور تا چه اندازه برای ایفای نقش توسط شما در جهت توسعه و پیشرفت ایران مساعد است؟

● «چشم‌انداز و جاذبه سرزمینی» در میان ایرانیان

رصدخانه مهاجرت ایران تلاش نموده است تا با طرح سؤالاتی در چهار محور زیر در پیمایش‌های خود در میان گروه‌های مختلف اجتماعی وضعیت «چشم‌انداز و جاذبه سرزمینی» کشور ایران را تبیین نماید:
 ♦ فراهم بودن شرایط ایفای نقش در فرآیند توسعه و پیشرفت ایران
 ♦ مفید و مؤثر بودن در ایران یا خارج
 ♦ احساس تعلق ایرانیان نسبت به تابعیت خود
 ♦ تصور نسبت به آینده کشور

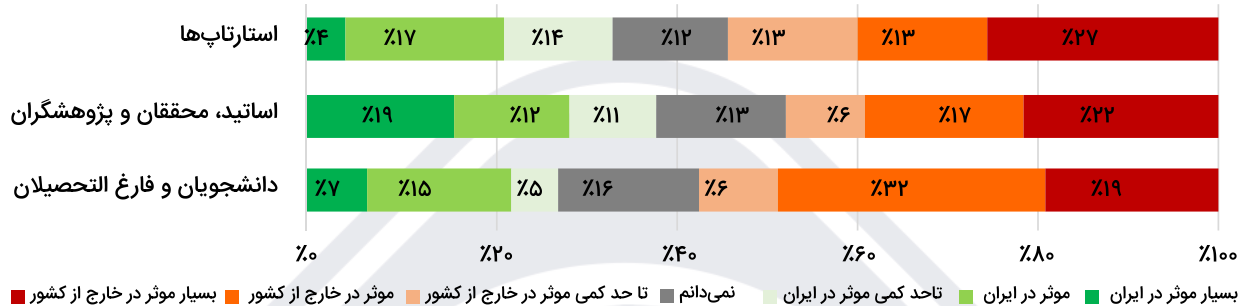

نمودار ۱۳- مقایسه نظر گروه‌های مختلف در مورد مساعد بودن شرایط کشور برای ایفای نقش در جهت توسعه و پیشرفت ایران

احساس مفید و مؤثر بودن در داخل ایران یا خارج از کشور

در سؤالی که از گروه‌های مختلف اجتماعی در خصوص "احساس مفید و مؤثر بودن در ایران یا خارج از کشور" پرسیده شده است:

فکر می‌کنید در خارج از کشور بیش‌تر می‌توانید مفید و مؤثر باشید یا در ایران؟

نمودار ۱۴- مقایسه نظر گروه‌های مختلف در مورد مؤثر بودن در داخل یا خارج کشور

پس از آن ۲۲ درصد در میان اساتید، محققان و پژوهشگران بوده است.

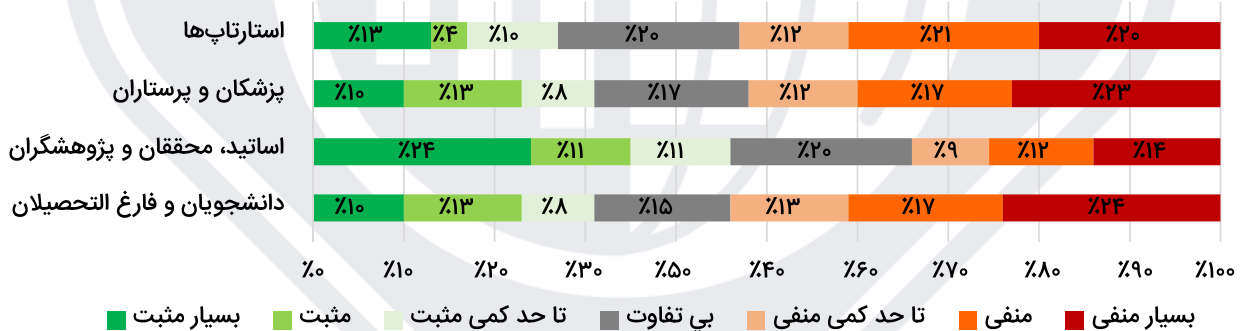
احساس تعلق ایرانیان نسبت به تابعیت خود

در پیمایش‌های مهاجرتی رصدخانه مهاجرت ایران از گروه‌های مختلف اجتماعی پرسیده شده است:

♦ بیشترین میزان احساس مفید و مؤثر بودن در ایران در قیاس با خارج (بسیار مؤثر در ایران) مربوط به «اساتید و محققان» با ۱۹ درصد و پس از آن «دانشجویان و فارغ التحصیلان» با ۷ درصد بوده است.

♦ بیشترین میزان احساس مفید و مؤثر بودن در خارج در قیاس با ایران (بسیار مؤثر در خارج) مربوط به استارتاپی‌ها با ۲۷ درصد و

از داشتن تابعیت ایران چه حسی دارید؟

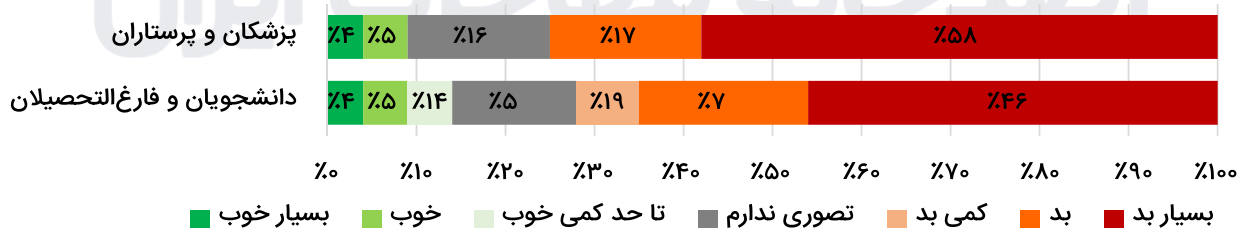
نمودار ۱۵- وضعیت احساس تعلق افراد نسبت به تابعیت ایرانی در گروه‌های مختلف اجتماعی

ایرانی در میان «دانشجویان و فارغ التحصیلان» و کمترین احساس بسیار منفی به داشتن تابعیت ایرانی مرتبط به «اساتید، محققان و پژوهشگران» بوده است.

♦ بیشترین احساس "بسیار مثبت" نسبت به داشتن تابعیت ایرانی در میان «اساتید محققان و پژوهشگران» و کمترین احساس بسیار مثبت در میان «دانشجویان و فارغ التحصیلان» بوده است.

♦ بیشترین احساس "بسیار منفی" نسبت به داشتن تابعیت

تصور شما از آینده کشور چیست؟

نمودار ۱۶- مقایسه تصور از آینده کشور در میان گروه‌های مختلف

♦ تنها ۴ درصد «پزشکان و پرستاران» و «دانشجویان و فارغ التحصیلان» "بسیار خوبی" از آینده کشور داشته‌اند.

♦ ۵۸ درصد «پزشکان و پرستاران» و ۴۶ درصد «دانشجویان و فارغ التحصیلان» "تصور بسیار بدی" از آینده کشور داشته‌اند.

سالنامه مهاجرتی ایران ۱۴۰۰

این سالنامه نمایانگر آخرین (به روزترین) آمار و اطلاعات حوزه مهاجرت‌های بین‌المللی در ایران و جهان است. سالنامه مهاجرتی ایران ۱۴۰۰، دارای وجوه تمایز و بهبودهایی نسبت به سالنامه مهاجرتی سال گذشته است. در این سالنامه، برای اولین بار امکان رصد و پایش جریان‌های مهاجرتی در طول دو سال پی‌پی در کشور فراهم آمده است. همچنین از نتایج پیمایش‌ها و مطالعات کمی و کیفی مختلف برای تحلیل روندهای مهاجرت در ایران و جهان استفاده شده است. روند ماندگاری، خروج و بازگشت برگزیدگان کنکور سراسری و المپیادهای دانش‌آموزی، روند بازگشت متخصصان و نخبگان علمی به کشور و همچنین روند خروج و بازگشت پناهجویان ایرانی برای اولین بار در این سالنامه بررسی و منتشر می‌شوند. همچنین چکیده‌ای از مهمترین گزینه‌های سیاستی پیش روی ایران با توجه به روندهای آماری و چالش‌های مهاجرتی در حوزه‌های مختلف اعم از جابجایی بین‌المللی دانشجویان، مهاجرت‌های کاری و اقتصادی، مهاجرت‌های اجباری و پناهجوی و مهاجرت‌های بازگشتی متخصصان ارائه شده است.

